

Նախընթաց թուով հրատարակելու խոստացած
Ճառերնուս օրինակը :

Այս պատկառելի ժողովոյս անդին հանդիսականացդ ուսումնասիրութեան ունեցած փափաքը, և ոչ այս խնամութեան տանա ուսուցչաց և ուսանողաց ուսման գովելի եւանդը պիտի ներբողեմ, այլ նոյն խիղճումները և գիտութիւնը պիտի ներբողեմ գովաբանեմ այսօր, որ ըստ Յովակիմի Վստուածային խնամութեան մշտնջենաւոր լուսոյն նշոյնն է :

Ամենաուգիւտ Լիւիանոս կայսերը նման գիտութիւնը պիտի չի պատրաստեմ, վասն զի այս գոռող թագաւորը իր աղիտութիւնը ծածկելու համար, գիտութեանը « թոյն և ժամատախտ իշխանաց » կ'ըսէր, որովհետեւ, իր անաւոր անդամ իր հրովարտական մէջը կարող չէր ըստարագրելու : Թոյն և ժամատախտ ըսածդ մարդկային կենաց անդուլտ դանձիւներն են, գիտութիւնը մարդկային կենաց թոյն և ժամատախտ չըլլային 'ի դատ, սուրբ գրքին ըսածին պէս մարդուս կենացն ալ երկրորդութիւն տալու առիթ մը կ'ըլլայ, որովհետեւ գիտութիւնը աղէկէն ու գէշէն՝ օգտակարին ու վնասակարին մէջ տեղը ընտրողութիւն ընել կուտայ, աղէկին ու օգտակարին կը հետեւցնէ, գէշն ու վնասակարին կը դուռնադնէ :

Եւ գովեմ գիտութիւնը, վասն զի ինչպէս մեր մարմինը կենդանի պահողը մեր հոգին է, սասնի ալ մեր միտքը և հոգին զանազան ձիւքերով լուսաւոր պոռնոցը գիտութիւնն է :

Կը բարձրացուցանեմ գիտութիւնը, վասն զի Քրիստոսական սուրբ հաւատոյ ճշմարտութիւնը գիտութեան միջոցաւ կը հաստատուի, քանի քանի Եկեղեցւոյ թշնամիք անհամար աղանդաւորներ ելան սուրբ աւաքեաներուն օրէն մինչեւ օրս, և Քրիստոսական սուրբ հաւատքը խախտել ուղեցին, բայց ամէն ժամանակ ալ խնամուէն սուրբ վարդապետներ պակաս չըլլալով՝ գիտութեան և խնամութեան զօրութեամբը հաւատոյ պաշտպան կանգնեցան, և Եկեղեցւոյ թշնամիքը առիթ չ'ի բերան խայտառակեցին :

Լուծեմք մանցնիք արեւօք մեր սրբազան Պատրիարք Վստուածաբան առաջ հօրը արթնուն հովուութեան և հսկողութեանը վրայ, որ Վստուածային խնամութեամբը Եկեղեցւոյ պաշտպան կենալով՝ ախտեան կանգնեցաւ 'այս նորալուսից միտք վարդապետութեանը գէշ որ աղբիւս մէջը ժամատախտի նման պիտի ճարակէր, և այս գործոյս ալ ինքեան բնաւ գործակից չունենալով՝ միայն թէ Յիսուս փրկելիք, Յիսուսի Ամենաուրբ անուանը յուսալով, և անոր նմարեալը գնած և փրկուած Եկեղեցւոյն փառացը նախանձաւոր ըլլալով, ինչպէս հին ժամանակը Եղիա մարդարէ Վստուածային նախանձովը վառեալ Բահաղ կուռքին սուտ մարդարէները ջարդ ու բուրդ ընելով կոտորեալ, այսպէս ալ սրբազան Պատրիարք հայերենիս՝ իր հոգեւորական իշխանութեան ազդու սրով՝ այսինքն Եկեղեցւոյն բանադրանքը՝ այս սուտ հաւատքին խաբարէս քարտիչները որպէս թէ փոտած հոտած և որդնոտած անգամ մը Քրիստոսի բարոյական մարմինն խորեց գուռս նետեց, և այնպէս Քրիստոսական Եկեղեցւոյն սուրբ հաւատոյ ճշմարտութեան Լոյսիւրը առաւել բարձրացոյց իր Վստուածային իմաստութեամբը :

Օրհնեալ է Վստուած՝ որ ժամանակիս յարմար մեղի արթնուն հովուներ յարցոյ և պարզեւեց, սրբազան Կաթողիկոսնիս մէկ կողմէն, սրբազան Պատրիարք հայերենիս մէկ կողմէն Եկեղեցւոյ պաշտպան եղեր են, արթնութեամբ կը գիտեն իրենց հօտին վրայ, աղէկ հասլը ցեր են, որ աղբի մը յառաջադիմութիւնը ուսմամբ և գիտութեամբ կ'ըլլայ, ասոր համար եթէ սրբազան Կաթողիկոսը, և եթէ սրբազան Պատրիարքը ոչ ուր չ'ափ Կ'աշխատին, որ աղբիս դպրատունները օրէ օր ծաղիկալ պայծառանան, և այնպէս գնալով գնալով ուսմանը կա տարեւադրոյ աղբիս մէջը, տէր Վստուած իրենց սրտին փափաքը լեցունէ, և շատ տարիներ եթէ սրբազան Կաթողիկոսնիս և եթէ սրբազան Պատրիարքնիս աղբիս սրբաբէն 'ի միտքարութիւն :

Առաւելագոյն գովութեան արժանի է մեծագոր ինքնակալ Կոյսրն մեր Սուլթան Վալիդ մէջիտ խանն, որ իր բարեխնամ գիտիլը և խոհեմութեամբը հասկնալով թէ իր լայնածաւալ տէրութեանը մէջ իր հօր պաշտպանութեանը տակը գտնուած աղբաց տգիտութիւնը որքան վնասակար է, յատուկ հրաման ըրած է բարձրապատիւ Փոխարքային՝ որ հասարակութեանը վրայէն տգիտութեան խաւարը վերցնելու միջոցները ինչ կերպով վճռուած է նէ, 'ի գործ դնել նայի : Ասով յայնապէս պաշտպան կեցած է ամէն աղբաց մէջ կրթութեանը :

Թիւնը առաջ երթալուն, և ասոր համար պարտական ենք անդադար աղօթման մատուցոնելոյ առ Վստուած, որ այսպէս բարեխնամ և բարեշուն ինքնակալը ընդ երկոյն աւուրս մեզի շնորհէ երջանիկ և փառաւոր յաջողութեամբ, քանի քան ասոր հովանաւորութեանը տակը՝ թէ որ մեր ջանքն ալ մէկ տեղը ըլլայ նէ, գիտութեան երեսնէ յուսուցուած ամէն աղեկութիւնները տեսնելու և վայելելու կը յուսանք, և թէ որ այս Վստուածաշնորհ բարեքը չի ճանաչէր և ասով օգուտ չի քաղէր նէ, թէ Եկեղեցւոյ տէրութեանը և թէ օտար աղբաց առաջը անշուշտ աւանդալ մէջ յետին և գէշ աղբ մը պիտի սեպուինք, ընդ հակառակն գիտութեան առաջ երթալուն վրայց որքան ջանք ընենք նէ, այնքան ալ Եկեղեցւոյ տէրութեանը յարգի և ոխելի կ'ըլլանք, և ամէն կերպով անոր արքայական ինամբը կը վայելենք :

Կը բարձրացուցանեմ գիտութիւնը, վասն զի չէ՞թէ միայն սոսկ մարդուս միտքը կը լուսաւորէ, այլ և աշխարհքիս վրայ երջանիկ կենոյթ վարելու պատճառ կ'ըլլայ, Եւրոպայի մէջ երբեք չատ աղբատ, ներ իրենց աղբատութեան վիճակին նայելով՝ անշուշտ մարդիկ էին, բայց հիմա ուսմամբ և գիտութեամբ մեծութեան և աւագութեան աստիճանը հասան, և ըստ արժանւոյն պատիւ և գովութիւն ալ կը ժառանգեն : Եւրոպայի նշանաւոր գիտականներն շատերը որոնց վրայ հիմա ամէն աղբ կը զարմանան, արեւելեան տանէ սեբեալ չեն, այլ աղբատի զաւակներ են, Հեռուն մի երթար, ուսման և գիտութեան միջոցաւ մեր աղբէն ալ կը գանուի ասորան օրս բարձրագոյն դուռ տէրութեան գործողը մէջ խորհրդական պաշտօնատարներ :

Գիտութիւնը գովելովս՝ աղիտութիւնը ինքնին պարտաւելի կ'ըլլայ, վասն զի աղիտութեանն առաջ եկած շարքը անհամար աղէտից և թշուառութեան մէջ ձգեց մարդկային աղբը, ինչպէս ամէն աղբի պատմիչները աղէկ կը նկարագրեն :

Ս'եր երանելի սուրբ Թարգմանչաց օրը Հայաստան աշխարհ եւ շեմական Դրասխոն նման գիտութեան և խնամութեան բանաւոր ծառերով զարդարուած էր, երկիրները մշակուած ըլլալով՝ փաճառու կանուլութիւնը ծաղիկալ էր, Հայոց աշխարհքիս զանազան բերքը օտար և հեռաւոր աշխարհները երթալով՝ ուրիշ աղբաց գանձը Հայոց աշխարհքը կուգար, և բալուստ հարստութեամբ կը ծոխանար մեր աղբը : Բայց երբ ուսմանը վերջացաւ աղբին մէջէն, աղբատութիւնը ու թշուառութիւնը տիրեց Հայոց երկիրները առ հասարակ, և մինչեւ օրս գրեթէ քան զամենայն աղբս ողորմելի ու լալի եղած ենք :

Ուրեմն արթնիմ Հայոց աղբ այս մահահրաւէր տգիտութեան թիրութենէն, միտքը բեր առաջին ունեցած փառքը, որքա՞ն հիմակ վան աղբատութեան ու թշուառութեան վիճակդ, գո՞նէ ուրիշ լուսաւորեալ աղբերէն օրինակ առ, ինչ էին անոնք առաջուց, ինչ առ տիճան պայծառութեան մէջ հասան հիմա գիտութեամբ : Այսուհեւ տեւ ուրիշ պատճառներ մի բերեր աղբատաւանաւոր և խեղճ մնալու վրայ, միայն թէ դպրատունները պայծառ պահելու ջանք ըրէ, հայ կական լեզուն աղէկ մշակէ, օգտակար լեզուներ և ազատական գիտութիւններ ուսանելու հետեւէ, հայն ասոնք կ'ըլլան քեզ անկորուստ գանձ, ասնցմով մի միայն կարող կ'ըլլաս երջանկութեան վախճանը հասնել, և ըսածներէս զատ ուրիշ անանկ մէկ միջոց մը չի կայ որ այդ աղբատութեան խեղճութիւնը վրայց մէկ գի նետելու կարողանաս, անհամարն բան է, եթէ ուրիշ ճար մը կրնաս գտնալ նէ, խօսէ հաւմարձակ, ես ալ քեզի կը հնազանդիմ :

Աշխարհաց մէկը :
'Բիւ մը Լուսնիէն Եպիս Կ'Ելէլի' :

Տէր Հայր, Բոլոր աշխերտակցացս կողմէն նուաստս կը խօսիմ, որ ինչ բան որ գիտութեան օգուտներուն վրայ խօսեցար՝ ճիշդ և ըստոյդ են, և մենք ալ անիկայ գիտնալովս մեր կենացը աղէկ ժամաւ նալը նուիրեր եմք ասոր պարագելու :

Ս'եր Կ'Ելէլի մը Կ'Ելէլի Կ'Ելէլի :

Համարձակութեան ներում կը խնդրեմ, բայց նուաստս պառնաւորներ ունիմ կասկած ընելու թէ գիտութիւնը թէպէտ մարդոյս միտքը կը լուսաւորէ, բայց ըստ աշխարհի հոնգիտ ապրելու միջոց մը է :

զած պիտի չըլլայ: Թէպէտ աշխարհքի բաներու հմուտ չեմ, բայց թէ որ լրաճնէրս իրաւ են նէ՝ երբ որ արհեստ մը սովորու ժամանակնիս գայ նէ՝ արհեստի պարագիւրը գիտութեան պարագիւրէն աւելի օգուտ պիտի բերէ: Ամէն կերպով ճշմարիտ կը գտնեմ այն խօսքը որ լսէր եմ թէ խոտապը և էքմէքձին իրենց միւշտէրէին ինչ բան գիտնալը չեն հարցընէր, քանի՜ փարայ ունենալը կը հարցընեն:

Ա. Այդ հիստորիկ արուեստ սորովիւն ալ պարագ պիտի ըլլայ. ուրովի տեսնել ինչ արուեստ ունենալն ալ չի հարցընէր. միայն փարայ ունենալը կը հարցընէ: Եւ տէր հայրը չըսաւ թէ գիտութիւնը զարդնաւ նան կոխուած փարային պէս փարայ է, այլ թէ՝ փարայ վատարկելու ճամբայներուն մէկն է. որով արուեստներուն մէկին պէս կ'ըլլայ, միտքը լուսաւորելն ալ ճապար, որ մարդ կըզովն միայն ասիկայ անհամեմատ դանձ մըն է:

Բ. Հապա այն ինչ էր որ երբ Աղէքսանդր Թագաւորը Գիողինէս վիճակաւ կարասի մէջ մերկ և խեղճ ողորմելի բնակած տեսաւ, և աւանոր խեղացութեանը նախանձելով՝ ու կարաս լի խմսատութեամբ ըսաւ նէ՝ Գիողինէս պատասխան տուաւ թէ, գիտութեան ծովու տէր ըլլալէն աղէկ կը սեպեմ միայն քանի՜ մը կամ թիւ աղէկ բողբ ունենալը:

Ա. Յիշուէ՛ք Գիողինէսին խմսատութեանը իմ խելքս չէ՛ հասած, և անոր պէս խմստուն ըլլալու ալ փափաք չունիմ. որովհետեւ հիմա աւանակ կարասի մէջ բնակող խմստուններ տեսած և լսած չունիմ: Գիողինէս բազմը չէր ծանօնար, գիտե՛մ Աղէքսանդր անոր ըսաւ. ինչ որ կը փափաքիս ուզելու նէ՝ ուզե՛ք ինձմէ: Գիողինէս այն ատենը անկէց ինչ ուզէր նէ չէր կրնար առնել, և ինչ ուզէց: Կարասին բերնէն քիչ մը անդին գնաւ ըսաւ, որ արեւը չի խափանես:

Բ. Անանկ է նէ Գիողինէս խենդ է եղեր, որովհետեւ հարստաւ նալը և հանգիստ ապրիլը իրեն ձեռքն իրեն արեւէն տաքնալու կարող ըլլալը իրեն բաւական անտեր է: Բայց այդ շնորհը մէկ արտօնող կարգի բան մըն է: Գիողինէս մէկ գիւ ձգէնք, արտօնատով ապրիլը աւելի աւազով է:

Ա. Թէ որ արուեստին հետ գիտութիւն չըլլայ նէ՝ ատկէց ալ աւելի անհաստատ ապրուստ չըլլար: Մէկ անգամ մը վերէն վար վրադ նայէ, և մտածէ որ ժամանակով շատ մարդիկ քեզի պէս խորհելով տըղայքնին սանտալձիի քով տուին. հիմա վրադ սանտալձիի դործարանէ ելած քանի՜ կտոր բան ունիս: Ամէնքն ալ Եւրոպայի գիտուն ազ

գայ հանած և գործած բաներն են, որ մեքենական գիտութիւնն էր. տեղեակ ըլլալով այդ բաները աճան և աղէկ կը հանեն. որ այս գիտութեան տեղեակ չեղող սանտալձիները չեն կրնար աճան հանել:

Բ. Ատոր բռնիք չունիմ, յաղթակցայ. չէի գիտեր որ գիտութիւնը այդ բաներուն ալ կը ծառայէ: Անանկ է նէ ատկէց ետքը ես ալ նոր եռանդով մը կ'սկսիմ գիտութեան հետեւելու:

Այս խօսքէս ետքը ասիւնախօս բահանայն այս վերջաբանով ինչն ըրաւ:

Անանկ է նէ՝ սիրելի ուսանողք, որովհետեւ ուսման պիտանու թիւնը դուք ինքնին գիտէք եղեր, և երկրպագին միտքն ալ կրնաք կար հաստատել, ինչպէս որ տեսնեք. ուրեմն հարկ է ուսմանը շարունակելու:

Դուք ալ մեծարու հանգիստանք, այս բանիս ինչով առաջ երթալը աղէկ գիտէք, ուրեմն ձեռքերնուդ եկած օգնութիւնը կ'աղաչեմ որ չի խնայէք:

Իւրիշ բաներու մէջ բանեցունել պէտք եղած իննպութիւնը՝ այս աղագոգուս գործոյ չի բանեցունէք. անիս յայտնի կ'երեւի որ անկէց կ'ախուծ ունի մեր զաւակներուն ապագայ վիճակը, և աղգին յարգի ըլլալը. և արծաթ տալով աղգին համար յարգութիւն ստանալը գէշ առուուստը չէ, որովհետեւ շատ մարդիկ կան, որ յարգի ըլլալու համար աշխարհքիս գանձը տան նէ, շատ տրլինք չեն ըսեր, և արծաթով յարգութիւն ստանալու և մեր զաւակներուն ապագայ վիճակը ապահովելու ուրիշը ամէն ատեն ձեռք չունինք:

Հիմա մեր սիրելի աշակերտները՝ եթէ այս աղագոգուս գործս գիտութեամբ յաջողուին և եթէ իրենց ուսմանը անխափան շարունակելուն համար յԱտուած յուսալով, իրենց որտի՞ն ունեցած իղձը և փափաքը առ Աստուած պիտի մատուցանեն իրենց տա երգելու ոգեշարժ երգոյ բարեմաղթութեամբ, մենք ալ մէկ սիրտ մէկ հոգի մըարմինի ձայնակից ըլլանք այս աշակերտաց աղօթքին և աղաչէնք որ տէր Աստուած՝ ինքը իր ամենապահ աջովը պաշտպան և խնամաւ կալ ըլլայ ճեմարանիս յառաջագինութեանը և յաջողութեանը, և աւանակ վտանգներէն ազատ պահէ, և մեր ամենեցուն սրտին փափաքս նաց լըմանը հասցունէ՛ ամէն: